

**Vabariigi Presidendi Alar Karise kõne
Eesti Teaduse Akadeemia presidendi inauguratsioonil**

8. jaanuaril 2025

Lugupeetud teaduste akadeemia president, austatud akadeemikud, head külalised!

Pea üheksa aasta eest seisin ühel teisel puhul siinsamas saalis ja küsisin pisut kiuslikult – milleks meile teaduste akadeemia? Toona arutlesin teadlaste nähtavuse ning nende ühiskondliku panuse teemadel. Viitasin, et küsimus teaduste akadeemia vajalikkusest võib tekkida neil, kes ei tunneta akadeemial olevat olulist ühiskondlikku rolli.

Nende üheksa aastaga on teaduste akadeemia palju muutunud. On loodud noorte teaduste akadeemia, liikmeskond on mitmekesisestunud, akadeemikuid on meedias tunduvalt rohkem kuulda ja näha. Samuti on selgemini sisustatud akadeemia roll poliitikanõustamises, mis on ju samuti teaduste akadeemia seadusest tulenev ootus.

Nende muutuste vektor annab tunnistust, et eelnimetatud küsimus teaduste akadeemia ühiskondlikust tähendusest pakitses kahtlemata ka paljude teie peades. Minu siiras tunnustus Tarmo Soomerele, kes on teinud palju selleks, et akadeemia oleks tormikindlam sel ühiskondlike ootuste avamerel.

On ju nii, kui tsiteerida Inglise ajaloolast ja poliitikut Edward Gibbonit, et tuuled ja lained soosivad just kogenud meremehi. Usun, et paljudel meie riigis on nüüd selgem arusaam teaduste akadeemia rollist ja usk teie mõjukusse.

Nagu eelmise kõne ajal, olen ma tänagi veendunud, et üks endast lugupidav ning teadmisi väärtustav riik on mõeldamatu teaduste akadeemiata. Kuid alati on rohkem kui üks vastus küsimustele „milleks“, „kellele“ ja „kuidas“ see akadeemia olema peab. Milline valik langeb, sõltub ühiskonna ootustest ja vajadustest ning akadeemia võimalustest ja ambitsioonidest.

Valida tuleb targalt. Ühiskondlik panus ei ole ju ülesanne, mis saaks kunagi „tehtud“. Alati on keerukaid teemasid, mida selgitada, ning otsused, mille tõenduspõhisust toetada. On tulevik, mida seirata ja pärand, mida hinnata ümber uute teadmiste valguses.

Laiemad muutused ühiskonnas tähendavad, et kunagi ei saa lõppeda akadeemia enesemõtestamise töö. Aga te oletegi siin, sest suudate teha tarku valikuid.

Ühiskonna muutumine väljendub ka selles, et eri hetkedel vajavad akadeemia tähelepanu ja tuge erisugused ühiskonnarühmad. Kord tuleb häälekalt seista teadlaste eest, siis toetada poliitikuid tarkades otsustes, siis tuleb aeg anda hoogu ettevõtjatele. Muutumatu on vaid see, et alati tuleb otsida kontakti rahvaga.

Ühe huvitava pilgu sellele rahvale pakub Eurobaromeetri uuring 2021. aastast. Sealt tuleb välja, et eestlane on Euroopa Liidu kõige teaduslembesem ja teadlasi kõige kõrgemalt hindav isend.

Eestlased on Euroopa Liidus esimese kolme seas uskumises, et teaduse üldine mõju ühiskonnale on positiivne, et see teeb meie kõigi elud lihtsamaks, mugavamaks ja tervemaks. Samuti, et teadusel ei tohiks olla piiranguid selles, mida nad uurivad.

Üheski teises Euroopa Liidu riigis pole nii palju inimesi, kes külastavad sageli muuseume ja teaduskeskuseid ning tarbivad teadusmeediat. Rohkem kui keegi teine ütleb eestlane, et ta uurib oma vabal ajal teaduse ja tehnoloogia teemasid.

Ta usub, et teadlased on omakasupüüdmatud. Kõigis teistes Euroopa Liidu maades on enamik vastajatest nõus väitega, et „teadlased uurivad ainult väga spetsiifilisi teemasid ega hinda probleeme laiemalt“. Eestis on nõustujaid vaid 30 protsenti.

85 protsenti eestlastest – ja see on taas Euroopa Liidu kõrgeim tulemus – on nõus, et teadlased peavad sekkuma poliitikaaruteludesse, et tagada teaduslike tõendite arvestamine otsustes.

Neid tulemusi võiks vaadata kui kiitust teadlaste senise tubli töö eest. Aga neid saab käsitada ka usalduskrediidina ning mandaadina julgelt tegutseda ja sekkuda.

Üks näide. Tehisar. Me juba teame, et ilma selleta ükski valdkond enam hakkama ei saa, aga veel ei tea, kuidas täpselt seda parimal viisil rakendada. Eesti jaoks on see võimalus kasutada ära oma seniseid tugevusi ja anda neile uus hoog. Haridus, geenimeditiin, digiriik. Need on valdkonnad, kus Eestil on seniste saavutuste põhjal hea maine ja suurepärase arenguplatvorm.

Aga kuidas minna siit edasi koos tehisaruga? Kes on need, kes tajuvad endas võimalust ja vastutust lükata kogu valdkonnale sisse järgmine käik?

On selge, et mõistlik ja tõhus on teadlaste, avaliku ja erasektori ühisrinne. Kui on aga näha, et hoogu ei saa üles või on vanker lausa kraavi kiskumas, vaataksin mina esmalt just teadlastele otsa ootuses võtta juhtiv ja inspireeriv roll. Kindlasti ja alati on teadlaskond usaldusväärne kõneleja iga uue tehnoloogia võimalustest ja ohtudest.

Eestlaste kõrge usaldus teadlaste vastu võiks sellised suured üleminekud teha lihtsamaks. Aga üks me tea kõik oma kogemusest, et kui teemad on lõhestavad, ei ole tõendid ja faktid sageli sugugi peamine kaalutlus. Sestap ei vaja me teaduste akadeemiat kui lõpliku tõe instantsi (sest teame kõik ülimalt hästi, et see pole võimalik ega ka teaduslik), vaid kui aktiivset arutelupartnerit ühiskonnas.

Ja kui ma ütlen akadeemia, siis mõtlen ma tegelikult iga liiget.

Head akadeemikud! Tippteadlastena olete juba teinud Eesti suuremaks. Mõjukas teadus, rahvusvahelised koostöövõrgustikud, noortele teadlastele avatud ukSED maailma. Kõik see on hindamatu.

Selle töö teine pool, mis pole vähem vajalik ja väärtuslik, on teha teadus suuremaks Eesti sees. Poliitikatugi, rakendusuringud ning teadusliku mõtteviisi levitamine annavad jalgealuse, millelt saab edeneda kogu teadus ja kogu ühiskond.

Veel kaks tulemust juba viidatud Eurobaromeetri uuringust, kui tohib.

Kaks kolmandikku eestlastest ütleb, et teadlasi ei saa nimetada halbadeks suhtlejateks. Jällegi, see on rohkem kui üheski teises Euroopa Liidu riigis. Samas, küsides vastajate hinnangut väitele, et „teadlased kulutavalt piisavalt aega, et minusugustele inimestele oma tööd selgitada“, on vaid üks riik, Saksamaa, kus väitega nõustujaid on veel vähem kui Eestis. Jälle üks Eesti paradoks.

Austatud siinviibijad!

Paljud neist teemadest ja väljakutsetest, mida olen täna maininud, on kõlanud Mart Saarma intervjuudes, hiljuti ja varemgi. Eks ole sarnane ka meie taust. Oleme ju geeniteadlastena tiivad saanud samast laborist, ja Richard Villemsi toel.

Ühiseid jooni leiab ka meie praegustes ametites. Mõlemal on üks ülesannetest seista ühiskonda alal hoidvate ja edasi viivate väärtuste eest. See roll on võimalus, et aidata rahvas ja riigis edendada tarkust, tõstes veelgi enam hinda teadlastele tunnuslikke jooni – uudishimu, vastutustunnet, eetikat, argumenteeritust ja faktitruudust.

Kavatsen ka edaspidi küsida: „milleks Teaduste Akadeemia“. Aga ma usun, et saan seda küsida mõtlema ärgitavalt, inspireerivalt, mitte kahtlevalt.

Soovin edu ja jaksu, akadeemia president Mart Saarma. Soovin kõike paremat Teaduste Akadeemiale.

Vivat academia!